

אני סבור, שמתאר שקיבלנו אותיות כפולות כמו sh, ts, עלינו לוותר על הכפלתן אחרי ה"א הידועה.

הא' בן־חיים: לפי זה לפנינו כלל שני, שאין לו כל יסוד וכל הצדקה בדקדוק העברי. אין הכדל בדקדוק העברי בין ש, צ ובין שאר העיצורים לעניין דגש חזק. בהצבעה נדחתה הצעת הא' כהן ב־6 קולות לעומת 3.

הישיבה החמש־עשרה

ביום י"ז באדר תשט"ז בשעה 10.00–1 לפני הצהריים בבית החלוצות בירושלים. הנוכחים: החברים האדונים בן־חיים, הוז, הלקיף, טורסיני (יור'), ייבין, פולוצקי, ריבלין, קוטשר, שירמן, שמעוני. חבר־הכבוד הא' סלושין. החברים־היועצים האדונים אורבך, אירמאי, בךנון, ברגרין, מירסקי, פורת, שלי, שנהר. המנהל האמרכלי הא' מנור. חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, דותן, מרן. האדונים בורלא, ינון, פרץ וקלוזנר הצטרפו על היעדרם. הא' שניאור — בחו"ל.

- סדר היום: א. דין וחשבון של הועדים
 ב. הרצאת הא' א' מירסקי: "לשון הפיוט הקדום" (לזכרו של חבר האקדמיה מ' זולאי ז"ל)
 ג. התעתיק ללועזית לצרכים מדויקים

א. הא' פולוצקי מוסר דו"ח על פעולות הוועד הפרסומים: יצא ספר איב של "זיכרונות האקדמיה ללשון העברית" (לשנות תשי"ד-תשט"ז) והריהו בידי החברים. נאסף חומר ממזין ומנופה לשלוש חוברות של "לשוננו"; בשנת תשט"ז תצאנה שתי חוברות, ועם החוברת השלישית תתחיל שנה חדשה של הרבעון. שנת "לשוננו" תהיה זהה לשנת הלוח העברי. "לשוננו לעם" יוצא כסדרו. נדפסו שני גיליונות־דפוס של המילון למונחי האנטומיה וגיליון־דפוס אחד של המילון למונחי המלפונאות. המשכם של שני המילונים נמסר לסידור. ועד הפרסומים המליץ, והמליאה אישרה את המלצתו, לקבל לפרסום בסדרת כתבי האקדמיה את ספרה של ד"ר א' גרבל, "מבטאי העברית ע"פ מסורות יהודי אסיה וצפון־אפריקה" ואת ספרו של ד"ר ש' מורג "הגיית העברית בפי יהודי תימן". שניהם ספרים בעלי רמה מדעית מצוינת. הוועד דן בהצעת ד"ר ש' איזנשטדט, המבקש את השתתפותה של האקדמיה בהכנת מילונו המשפטי, אולם החליט שאין לדון בספר, כל עוד לא הגיע כתב־היד לדינו בשלמותו.

הא' ייבין מוסר דו"ח על ההכנות לבניין: לפני ימים מועטים פרסמנו את המכרו לארדיכלים לתכנית בניין האקדמיה. ההשתתפות במכרו רחבה מכפי שחשבנו, ומשתתפים בו כ־80 ארדיכלים. היו שההיות מצד הממשלה כדי לשתף את האקדמיה בתכנית הרחבה של התורם ון־ליר להקמת "מרכז לתרבות האדם", שיכלול את כל האקדמיות שבארץ. אולם התברר, שהאקדמיה ללשון העברית לא תוכל להשתתף בתכנית זו, ולכן

חידשנו את ההכנות להקמת בניין משלנו. התאריך שנקבע למסירת התכניות הוא 15 באפריל, וכשבוועד לאחר תאריך זה יקבע חבר השופטים את מתן הפרסים, ונוכל לפי זה לבחור תכנית שנבנה על פיה. הפרסים שהוקצבו למשתתפי המכרז הם: פרס ראשון 2000 ל"י, פרס שני 1000 ל"י, פרס שלישי 600 ל"י.

ב. הא' מירסקי מרצה לזכר מנחם זו לאי ז"ל על

סגנון הפיוט הקדום

במאות הראשונות לאלף הרביעי, לאחר שנחתם התלמוד, הזמן שרגילים לציין המאה החמישית והשישית למניינם, נולדה בישראל שירה חדשה — הפיוט. לא בא הפיוט לעולם מכוח תקנותיהם של פרנסי הציבור, כפי שביקשו קצת חוקרים לומר. אמת, הראשונים מספרים, שהשחילו את השיה הזה, את הפיוטים, לתוך סדר התפילה מחמת הגזרות על לימוד התורה, אבל לא מכוח גזרות שמד נבראה הבריאה החדשה הזאת, אלא צורך השעה הייתה שתיאמר בה שירה, וצורך הלבבות שהוחמו בימים ההם, כדרך שהפייטן אומר "חם לבי בהגיגי יגחיל" — הם שציוו על הפיוט שייברא.

הפיוט בא לעולם בדרך הנטויה לכל יציר נוצרי. לא בפתאום נתגלה הפיוט, לא בנס ולא בפלא נמצאו להם לפייטנים הקדמונים העניינים, מה שקורים מוטיבים, ושלל הצורות מעשי משכית, והלשון הפיוטית, שהם בראוה לעצמם בריאה חדשה; יגיעות רבות יגעו בדבר, עד שזכו ישראל לשתול בתוכם את הפיוט. מקום הולדתו (של הפיוט) היה על הבימות של בתי הכנסיות בתקופת חכמינו ז"ל, בפיהם ובלבבם של הדרשנים, חכמי האגדה, שכן דודים דברי פיוט לדברי מדרש, וכל עצמו של הפיוט אינו אלא סניף, לתורה שבעל־פה.

בכל תקופת המשנה והתלמוד היו דרשנים, תנאים ואמוראים, "לגיוני להב", עומדים בבתי־כנסיות ומדברים אל מקהלות המוניחהם בלשון הלב ומציירים לפניהם ציורים ומראות ממעשי האבות, ומתנים דברי פורענות שנחמרו בנפשם על מה שהקדם ודברי נחמה יצירי דמיון בעלי כנפיים על הטובה המזומנת להם לעתיד לבוא.

אותם דרשנים נלכבים שהיו חומים ברגש היו ביניהם יפי נפש בעלי נטייה לשירה, בעלי סגנון החותכים את דיבורם בחיתוך משל עצמם וקוצבים את דבריהם בקצבה ונותנים אותם בדפוסים שפיתוהי גוי מפותחים בהם, ורוח לבם יוצאת במשקל. ואילו הם הדפוסים שהיו מצויים בידיהם? אלה היו דפוסים הסגנון, ששימשו בהם חכמי ההלכה והחכמי האגדה, הם דפוסים הסגנון שהולידום המידות שהתורה נדרשת בהן. לא סוף דבר שמידות שהאגדה נדרשת בהן נעשו לדפוסים פיוט, אלא אפילו מידות מ"ג מידותיו של ר' ישמעאל, שהם מרכבה לשכל ומשמשות בהלכה, נעשו כלים בידי הפייטנים לומר בהם דברי שיר. כגון מידת גורה שווה, שהיא מן המידות שענייני הלכה נדרשים בה, משבאו הדרשנים לשמש בה, נטלו ממנה את חומרת ניסוחה ההלכית, ושינו את אופייה המדוקדק, והפייטנים הוסיפו וצחצחו אותה ולמשו אותה והשירו מעליה את תכונתה המדרשית ונתנו בה תכונות של גוי שלשירה צורך בו. כיוון שדבר זה אינו מן המפורסמות, הוא צריך ראייה, לפיכך אסמוך לכאן דוגמה אחת:

דינו של שומר שכר, שיורשו פטורים מלישבע, שלא גנב אביהם את החפץ שניתן לו לשמור, וכא התנא לדמות שומר חינם לשומר שכר, שאף שומר חינם יורשו פטורים מלישבע, שלא גנב אביהם את החפץ, ודין זה למד בגורה שווה. כיצד הוא אומר?

גאמר בשומר שכר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כב, ז)
וגאמר בשומר חנם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שם שם, י).

זה חלק ראשון, והוא הצעת הלשונות השווים זה לזה, ועתה בא החלק השני, והוא גזירת הדין, היינו גופו של הלימוד; וזה לשונו:
מה בשומר שכר, שנאמר אם לא שלח ידו, פטר את הזורשין
אף בשומר חנם, שנאמר אם לא שלח ידו, פטר את הזורשים (פתיחה לספרא).

אף הדרשנים השתמשו במידת גזרה שווה, אלא ששינו את צביונה, כפי שנתבקש לצורכם. משני החלקים שבה ביררו לעצמם את הרישא, שגופה השוואה ודימוי, ואילו הסיפא, שהיא המסקנה, שתפיסתה בשכל, אותה הניחו אדלוג כאן על כמה חוליות, ולא אביא אלא את הדבר, שאי אפשר לי בלא הוא, כדי להודיע כוחם של הדרשנים, שלא זו בלבד שהיו אומרים בדבריהם גזרה שווה, אלא היו הוורים מהרונות של גזרות שוות (כלומר: של הרישא שבגזרה שווה), כגון בבראשית רבא פ"מ, ס"ו, אחת עשרה גזרות שוות אמורות שם בעניין, ולא אביא מהן אלא המש:

אתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתיב בכניו:

באברהם כתיב: ויהי רעב בארץ ובישראל כתיב: כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ

באברהם כתיב: וירד אברם מצרימה ובישראל כתיב: וירדו אבותינו מצרימה
באברהם כתיב: לגור שם ובישראל כתיב: לגור בארץ באנו
באברהם כתיב: כי כבד הרעב ובישראל כתיב: והרעב כבד בארץ
בארץ כנען
באברהם כתיב: ויהי כאשר הקריב ובישראל כתיב: ופרעה הקריב

אף יניי שימש במידת גזרה שווה, ויש בפיוטיו פיוטים שלמים, שהם תולדותיה או תולדות תולדותיה של הגזרה השווה. לשם הקיצור אביא דוגמה אחת קטנה של גזרה שווה משל יניי, וזו דווקא גזרה שווה שלמה, ששני חלקיה בה, אלא שעבר יניי את צורתה, והקדים את הסיפא לרישא, ועל ידי כך הפקיעה מן הטבע הדרשני שלה. ואין צריך לומר, שיניי אומרה בדימוי במראה ובמשל ובצחות לשון:

יְהִי לְאַשְׁתֵּי אֵיתָן צִיּוֹן הַשְּׁוֹיִתָּה / בְּנִיסוּי וּמָסָה אֲשֶׁר עָלְיָה שְׁוִיִּתָּה

נְאֻמָּר עַל שָׂרָה לֹא יִלְדָּה / וְנֻאמָר עַל שָׂרָתִי לֹא יִלְדָּה (פיוטי יניי, מהדו'

זולאי, עמ' כט).

הרי שהפיוט וכליו לא התחילו לא ביניי ולא בר' יוסי בדימוי, אלא הוא הבוק ודבוק במדרש, וראשוני עושיו הם הדרשנים. ויש מהם שהיו גם דרשנים וגם פייטנים, כר' אלעזר בר' שמעון, שהיה בו "מכל אבקת רובל", והיה תנא ופייטן ודרשן, וכיוצא בו פייטנים, שהמדרש מזכירם בסתם. וכמדומה לי, כמה וכמה דברים שבמדרש, שהם נראים לנו כדברי מדרשות אינם אלא דברי פיוטות, ומחבריהם אותם פייטנים קדמונים, שהמדרש אומר עליהם, שעתיים היו מחסלים (כלומר משלימים) את הא"ב שעשו, ועתים לא היו מחסלים אותם, אבל הם שחישלו את הצורות והלשון בשביל הפיוט, שעתיד היה לבוא לעולם לאחר מכן. על כל פנים אחרוני הדרשנים (כגון ר' אבון ור' ברכיה) רגלם אחת עומדת בתחום הפיוט, וראשוני הפייטנים עדיין מקצתם עומדים בתחום המדרש, עד שקשה לכוון, היכן סוף תחומו

של זה, והיכן תחילת תחומו של זה. יצירי רוחם של אותם דרשנים־פייטנים אף הם הגיעו ליריגו. כמה וכמה דוגמאות מצויות בידנו, ולא אקרא באזוניכם אלא אהת מתן־דוגמה זו כתובה בבראשית רבא פ"ו, ב, והיא מיוסדת על המקרא: לך יום אף לך לילה (תהלי' עד, מז). וזה לשונה:

לְךָ הַיּוֹם מִקְלָס וּלְךָ הַלַּיְלָה מִקְלָס
 מָה הַיּוֹם בְּרִשְׁוֹתֶךָ אֶף הַלַּיְלָה בְּרִשְׁוֹתֶךָ
 בְּשַׁעַה שְׂאֲתָה עוֹשֶׂה לָנוּ נְסִים בַּיּוֹם לְךָ יוֹם
 וּבְשַׁעַה שְׂאֲתָה עוֹשֶׂה לָנוּ נְסִים בַּלַּיְלָה אֶף לְךָ לַיְלָה
 בְּשַׁעַה שְׂאֲתָה עוֹשֶׂה לָנוּ נְסִים בַּיּוֹם אָנוּ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ שִׁירָה בַּיּוֹם
 וּבְשַׁעַה שְׂאֲתָה עוֹשֶׂה לָנוּ נְסִים בַּלַּיְלָה אָנוּ אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ שִׁירָה בַּלַּיְלָה
 עֲשִׂיתָ לָנוּ נְסִים בַּיּוֹם וְאִמְרָנוּ לְפָנֶיךָ שִׁירָה בַּיּוֹם
 עֲשִׂיתָ לָנוּ נְסִים בַּלַּיְלָה וְאִמְרָנוּ לְפָנֶיךָ שִׁירָה בַּלַּיְלָה
 לְךָ נְאֻה לֹמֵר שִׁירָה בַּיּוֹם וּלְךָ נְאֻה לֹמֵר שִׁירָה בַּלַּיְלָה

הדרכים הכוללים לסגנון המהשבה ולדפוס העניינים קיבלו אותם הפייטנים מן המדרש, אבל משבאו לומר את ענייניהם בלשון דברים, הוצרכו ללשון שתהא יפה לעניינה. שזה סימנה המובהק של יצירה, שהגוף והרוח שבה מכוונים זה כנגד זה. כדרך שהמלאך הממונה על יצירת גוף הוולד שואל את הקב"ה על טיבה של הנשמה העתידה לשכון בגוף, אם חכם אם לאו. וכן דרכו של פייטן שהוא נוטל עניין ורוח ומראה וקול ומדבקם לאחדים ועושה מהם גוף אחד בלשון השיר. וברירה זו של הלשון, יצירת הגוף לרוח של הפיוט, הייתה קשה על הפייטנים ביותר. שכן כל עצמו של הפיוט הוא שירתה של התורה של שבע־לפיה, והרגש המתרגש בו והשגותיו ותפיסותיו ומשאלות־הלב — של חו"ל הם. על כן הוקשה להם איזו היא לשון הילומים, שתהא הולכת את הפיוט לפי טבעו ולפי ענייניו. אם תאמר לשון המדרש, אמת היא לשונו של העניין, אבל אין היא יפה לומר, והפייטן עומד ומחנן "בהיך אנעים זמרי, בניב אביעי אומרי". ואם תאמר לשון מקרא — זו יפה לומר, אבל אין היא לשונה של תקופת המשנה והתלמוד. הרי התנאים שידעו את התורה לאותיותיה ולא־ת"ן שבה ולווי"ן שבה, לא אמרו את הלכות נויקין בלשון פרשת משפטים, ולא אמרו "כי יתנו שנים אל רעים", אלא אמרו: שנים שהפקידו אצל אחד (ב"מ ג,ד); ולא אמרו "כי יכה איש את רעהו על אוזנו, כסף שני שקלים יתן לו", אלא אמרו: התוקע לחברו נותן לו סלע (ב"ק ה, ו) — לפי שהלכה לה תקופת המקרא ונחתמה, ועמה נחתם לשונה, והיה לשון תורה לעצמה. וכן גם הפייטן, שהוא בן לתקופת חו"ל, אינו יכול לומר פיוטו בלשון ישעיה, שכן נחתמה הנבואה, ועמה נחתם לשונה, ואין רשות לפיו של פייטן לומר פיוטו בלשון מקרא. זו היתה הבעיה, שנתקשו בה הפייטנים, בין שאמרוה בפיהם ובין שהייתה אמורה בלכם; "מפתח שפתי תברר ותִשָּׂר" — מבקש הפייטן. וקשייה של בעיה זו וחבליה הם שהולידו את לשון הפיוט, הם ולא מיעוט ידיעת כללי הדקדוק, ולא עקימת כללי הלשון, כדעתו של ר' אברהם אבן־עזרא וכפי פגיעתם של קנאים בדורות האחרונים, שלא עקימת שפתיים ולא עקימת השפה אינה עושה מעשה.

וכיצד פתרו את בעיתם, ומה יישוב מצאו לה?

הם לא הכריעו לא לצד זה ולא לצד זה, לא ללשון המקרא ולא ללשון חכמים, אלא ביררו בלשון המקרא ונטלו ממנו את אוצר המלים ואת דפוסייה ואת צורות הסגנון היפות לשיר, והניחו את שמויחד ללשון המקרא, שאינו יפה לתקופתם, כגון שהניחו את ו"ו ההיפוך

ולא שימשו בו כלל. וכיוצא בזה עשו בלשון חכמים, שבידו בה ונטלו את אוצר המלים, ונתנו אותן בתוך דפוס סגנון של לשון המקרא, והניחו את הלשונות המיוחדים לדרשה ולוויכוח. כלומר את המטבעות המשמשות את המשא והמתן ואת ההוויות, ולא שימשו בהן כלל. ומביררה זו ומתרכב זה יצאה לשון הפיוט בקומתה ובצביונה.

אביא כמה דוגמאות לדבריי:

נאמר בתנחומא פ' נח (מהרד" באבער) על נח, שכיוון שיבשה הארץ ונחה התיבה וכו', אמרו לו בניו: נצא לנו. אמר להם חס ושלום: ברשותו של הקב"ה נכנסנו וברשותו של הקב"ה נצא. דבר זה עצמו נאמר בבראשית רבא בנוסח מדרשי מובהק. שכך אמר נח: כשם שלא נכנסתי בתיבה אלא ברשות / כך איני יוצא אלא ברשות.

דבר זה אילו בא אדם לאמרו בלשון מקרא, כך בערך היה אומר:

על פיך בא אל התיבה ועל פיך יצא ממנה.

או: כאשר על פיך בא אל התיבה כן על פיך יצא ממנה.

ויניי מה לשון הוא אומר? לא כדברי הדרשן ממש, ולא בלשון המקרא ממש, אלא כך הוא אומר בלשון הפיוט:

כִּמוֹ בְּרִשׁוֹת אוֹתוֹ הִצְפַּנְתָּהּ / לְכֵן בְּרִשׁוֹת אוֹתוֹ הוֹצֵאתָהּ.

תפס יניי את נוסח המדרש, אבל לא את כל לשונו. שקיים מלת "ברשות", שהוא מושג של חכמים והוא מושג זמנו. אבל מלת "כשם", שהיא מן הלשונות של ההיגיון והלימודיות, אותה החליף ואמר במקומה מלת "כמו" המקראית.

דוגמה שנייה:

על הפסוק "צהר תעשה לתבה" דרש ר' פנחס משם ר' לוי (בב"ר פל"א י, יא):

כל י"ב חדש שהיה נח בתיבה לא צריך (נוסח תנ"א: לא צריך) לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה אלא מרגלית היתה לו והיה תולה אותה וכו'.

דבר זה פייטו יניי, שאמר הקב"ה לנח בלשון מדבר בעדו: הארתי לך ביום ובלילה.

בלשון מקרא כיצד היה אומר:

ואאיר לך יום ולילה.

או: ואאיר לך ערב ובקר.

או: ואאיר לך בשכבך ובקומך.

ויניי, שהוא כולל מדרשות בתוך דבריו ומרמז למדרש ולמקרא, כך הוא אומר:

צִיְהֵרְתִי לָךְ עֶרְבִית וְשַׁחֲרִית.

כיו"ב מדבק יניי לשון מקרא ללשון חכמים, כאחד, כגון בפיוטו על דור הפלגה

כך הוא אומר:

מִיֵּלְדוּ פִלִּים וְהִשּׁוּ אוֹמֵר לִתְלוֹק עַל עוֹשֵׂה כָּל בְּאוֹמֵר.

הדברים האמורים כאן מלשון המקרא הם, חוץ ממלת לחלוק, שהוא מושג של תקופת החכמים.

או בפיוט של פרשת ברית בין הבתרים, אמר יניי:

וְאֲשֶׁר הִירְהַר בְּלֵב וְחִישַׁב בְּפִלְיוֹת

יִדְעָתוֹ חוֹקֵר לֵב וּבּוֹחֵן פְּלְיוֹת.

הרי לשון מקרא ולשון חכמים כרוכים כאחד בדפוס שירה.

אבל לא לשון המקרא ולא לשון החכמים ואף לא צירופם, לא היה די בהם לפייטנים, שהיו צריכים להוציא לפיוט את הגותם ואת רחשי לבם של דורות תנאים ואמוראים, שהיו גדולים ועמוקים בהכמה וברגש. ולא היה אפשר לדעתם שנתקרה בלשונות אלה, ששאלים הם להם, אלא הוצרכו ללשון, שתהא עצם מעצמם ורוח מרוחם. והם עמדו וצרו צורות בתוך צורות הלשון, והפיתו בהם רוח ונשמה, וכיצד באו לידי מעשי יצירה אלו? אף בזה הייתה להם לסימן דרכה של התורה שבעל-פה.

החכמים ראו את עולם הגשמי מסוים בגבולותיו, שאמר לו הקב"ה די, והגיע לחיסומו. אבל עולם הרוח שנברא בסיני מתמתח והולך לוי. והרי הם הם שהיו ממדדים לו מכל רוחותיו: "הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויים בשערה" — ומקרא מועט למדו החכמים הלכות מרובות, כמה מסכתות בש"ס. "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו" — אבל מסכת נדרים אינה פורחת באויר, אלא מגופי תורה היא.

ואף על פי שהיו החכמים אנשים של עולם המעשה ולנו בעומקה של הלכה, והלכותיהם להליכות העולם הן עשויות, ושיקעו עצמם בדיני ממונות ונויקין אפילו עד שווה פרוטה, אף על פי כן לנו גם בעולם של דמיון וראו חזיונות בשמים והפליגו בדמיונם באותה מידת ההתלהבות שעסקו בה בהלכה, כאותה שדרש רבן גמליאל: עתידים אילנות שמוציאים פירות בכל יום, ועתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מלת (שבת ל ע"ב). והפסוק "ודם ענב תשתה המר", שאנו מפרשים אותו לפי פשוטו, שענב לשון ריבוי, כדי שיתקיים לשון "תשתה", החכמים דרשו ענב לשון יחיד, ואף מקיימים "תשתה", ואמרו שלעולם הבא (אדם) מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזווית ביתו ומספק הימנה כפסם הגדול, ועציה מסיקין תחת התבשיל (כתובות קיא ע"ב).

כאותה מידה של הרחבה, שנהגו חכמי ההלכה במקרא, שהרחיבו את גדריו וכללו בתוכן הלכות מרובות, וכאותה מידה של מדרש ודמיון שנהגו חכמי האגדה במקרא, שסילקו את המהיצה שבין העניין שבמקרא לבין מידות השפע והטובה שלעתיד לבוא, במידה כזו נהגו הפייטנים בלשון של המקרא, שאף הם שעה שיצאו מומנם ראו את הלשון במידות השפע, הפירווי והריבוי, וריבו מלת "מאר" ועשו מאודים, ומן "תוך" עשו חוקים. והרבו את המשקלים ואמרו מן "בכ"י ג'יני, ומן "המיה" ג'יני, ומן "געש" מ'ג'ש, ומן "סמך" מ'מ'ק, וכיוצא ומן "דרור" ה'רירי, ומן "איל" איל, ומן "להג" להוג, ומן "להק" להיק, וכיוצא בזה עוד ועוד.

יצירי לשון אלה של הפייטנים הם תולדותיה של מידת המדרש, שהיא מידתה של ההלכה, ודרך הדמיון, שהיא דרכה של האגדה, שנצטרפו ויצאו וארגו מסכת של לשון לפיוט.

*

לשון הפיוט עדיין לא הותקנה לה רשימה אחת. מקצתה של לשון זו כתובה בספר Synagoga Poesie של צונץ, והשאר מפוזרים בכתביהם של חוקרים. הרבה השתדל ברשימת לשון הפייטנים ובפירושו לשונם הד"ר מנחם זולאי ז"ל, שלזכרו נתייחדו דברים אלה. הוא שאינן והיקר בפיוט והתקין אוזניים לו, והוסיף על קודמיו והוציא מן האפלה לאורה את כתביו של יניי ושל שאר פייטנים, וכל הדוגמאות שהבאתי מדברי פייטנים נטלתי מפיוטי יניי שהוציא הוא לאור. כמה רשימות התקין ללשון פייטנים, ואף כתב חיבור על לשונו של יניי. ועוד הניח בכתבים רשימות הרבה ללשונו של רב סעדיה גאון. ואילו הוא עדיין היינו מגששים בלשון הפיוט כמקל של סומא.

ועליו ראוי להמליץ מה שאמר יניי:

מה חֲשַׁבְתָּם וְלֹא חִידְשְׁתִּי — מה מִיִּלְלֵתֶם וְלֹא מִיִּלְאֵתִי.

ג. הא' טורסיני: ועדת התעתיק חזרה וסיכמה את הצעת התעתיק הפשוט לאור החלטות המליאה בישיבותיה האחרונות. בישיבות הוועדה השתתפו האדונים בן-חיים, בנעט, טורסיני (יו"ר), ייבין, פולוצקי, שירמן. הא' מרן היה מזכיר הוועדה.

הוועדה קבעה כסימן הבחן לאות ח קו מאוזן מתחת לאות ה. לפי זה: ה-ח.

ההצעה עדיין אינה שלמה. הסתפקנו בהעתקת הגיים עבריים בלבד; עדיין לא קבענו סימנים להגיים זרים, כגון: ג, ז, צ' וכדומה.

נעבור עכשיו אל התעתיק המדויק יותר. תעתיק זה לא בא לשמש לצורכי יומיום. הוא נועד למשכילים, הרוצים לדעת לא רק כיצד הוגים את השם העברי, אלא גם את כתיבה העברי, כגון בקאטאלוגים וכדומה. מצד שני אין זה תעתיק פוניטימדעי, ולכן ויתרנו על סימון אורכן וקוצרן של תנועות, והסתפקנו בציון האיכות בלבד. תעתיק זה לא בא לשמש לצרכים מדעיים מובהקים, והחוקרים במחקריהם יהיו חפשים לנהוג לפי השיטה הנדרשת להם. בתעתיק כזה, שהוא טראנסליטראציה, אין מקום ללכת בדרך שנהגנו בה בתעתיק הפשוט, ואי אפשר להשתמש בצירופי אותיות ולועזיות אחדות לציון הגה עברי אחד. כאן מותר לנו להשתמש גם בסימנים דיאקריטיים. ההצעה של הוועדה היא פשרה בין הדיוק המדעי ובין האפשרות המעשית.

והרי ההצעה:

א¹ ב² ג³ ד⁴ ד⁵ ה⁶ ו⁷ ז⁸ ח⁹ ט¹⁰ י¹¹ כ¹² ל¹³ מ¹⁴
 m l k k y ṭ ḥ z w h d d ḡ g b b '

נ¹⁵ ס¹⁶ ע¹⁷ פ¹⁸ פ¹⁹ צ²⁰ ק²¹ ר²² ש²³ ש²⁴ ת²⁵ ת²⁶
 ṭ ṭ ṣ ṣ r q ṣ p̄ p ' s n

פתח וקמץ גדול - a, סגול - æ (או ā), צירה - e, חירק - i, קמץ קטן וחולם - o, שורק וקבוץ - u, שווא נע - ě; החמפים - ä, œ, ö. הדגש החוק - הכפלת האות. ה"א הידיעה תועתק ללא הפרדה מעיקר התיבה.

דוגמאות:

Rě'ubēn, Šim'on, Lewi, Yěhuda, Yiśsaḡar(?), Zěbulun, Dan, Naṗtali, Gaḏ, Ašer, Yoseṗ, Binyamin, Měnaššæ Æṗrayim, Diqduḡ hallašon ha'ibrit; Torat hallašon behitpatteḡuṭah, Ha'ibrit šellanu; Millon Æli'æzær Bæn-Yěhuda; Hallašon wěhasseṗær; Milḡemæt bēne or bibne hošæḡ, Ošar hammēḡilloṭ haggenuzot.

1. לא תועתק א בחה (אם קריאה) ולא אל"ף שבראש התיבה.
2. לא תועתקנה הו"י כשהן אמות הקריאה.
3. אף ע שבראש התיבה ובסופה תועתק.
4. הוועדה לא הספיקה לקבוע את הסימן. הסימן הנוהג בספרות הבלשנית - š.

חברי הוועדה האדונים בן-חיים ובנעט לא הסכימו להצעה זו.

הא' בן-חיים: המטרה שהאקדמיה העמידה לעצמה בעיבוד כללי התעתיק הייתה עד עכשיו - ואני מניח שהמטרה לא נשתנתה - להסדיר את דרכי העתקת מלים עבריות לכתב לאטיני בשימוש מוסדות המדינה, כגון הדואר, הרכבת, סחר-חוץ, דרכונים

וקאטאלוגים בספריות. לא התכוונה האקדמיה לקבוע תעתיק שימשם תחליף לכתב העברי בכל דקדוקיו וחומרותיו.

כידוע הוצעה לראשונה דרך תעתיק אחת, אך המליאה לא ראתה צורך או אפשרות להטיל על הציבור אותו התעתיק, שיבחין בין כל האותיות הדומות במבטא הנפוץ, בייחוד מפני שההבחנה הושגה רק ע"י תוספת סימנים דיאקריטיים.

וכך נולדה ההחלטה לקבוע שני אופני תעתיק: האחד, הנקרא פשוט, המיועד לשימוש בציבור הרחב, והשני, המדויק יותר, ואני מדגיש "מדויק יותר", ולא תעתיק לצורכי מדע.

המליאה לא סברה שיש צורך לקבוע תעתיק קבוע לפרסומים מדעיים והניחה, שיש מקום לחוקרים שינהגו בכך לפי השקפותיהם וצורכיהם. זה ואף זה, כלומר התעתיק הפשוט והמדויק יותר, נועדו לשמש את לשוננו החדשה, את לשון המדינה בהווה, במשא ומתן עם העולם החיצוני.

המליאה לא הגדירה עד עכשיו את תחומי השימוש של כל אחד מן התעתיקים, אף לא עשתה זאת הוועדה, שהביאה את ההצעות לפני המליאה, וזה ללא ספק פגם. שכן אנו עומדים לפרסם ברשומות הוראה על שימוש בשתי שיטות של תעתיק, ולא אמרנו, היכן ישמש האחד והיכן ישמש הברו. אולם דבר אחד ברור: שהתעתיק המדויק יותר ישמש לפחות ברשימות הביבליוגרפיות ובקאטאלוגים, ומסתבר – ואולי אף רצוי להמליץ על כך בפירוש – ששמות ספרים עבריים יירשמו בשערם הלועזי (אם יש להם שער לועזי) גם במקורם בתעתיק הלאטיני, בתעתיק הנתן אפשרות להבחין בין עי"ן לאל"ף, בין ט"ת לתי"ו וכדומה.

הובעה הדעה, והיו לה תומכים, שהתעתיק המדויק יותר יהא השלטה לתעתיק השגוי, ולא יהא נבדל ממנו הבדל מהותי, אלא במקום שאין דרך אחרת לסימון האות העברית לצרכים מדויקים יותר. שאם לא כן, הרינו יוצרים מלכתחילה שני תעתיקים, שאין האחד משלים את הברו, אלא סותרו ומרבה את הערבוביה הנוהגת היום בתעתיק בלא כך.

על-פי הנחות אלו, שנתבררו ונתלבנו בישיבות המליאה, מבקש אני להציע תיקונים, שלפי דעתי הצעת הוועדה צריכה להם, כדי שהתעתיק המדויק יותר ימלא את תפקידו כראוי.

משווה אני לנגד עיני את הצורך המעשי להביע בתעתיק את לשוננו בהווה. ידוע שלשוננו היום – ואני מתכוון ללשון הספרותית, ולא ללשון הרחוב – אינה מצומצמת עוד בגבולות עולם המלים המקראי, ואף לא בגבולות הרחבים יותר של אוצר המלים שבספרות חז"ל. בלשוננו היום קנו להן שביתה אלפי מלים בידלאומיות בכל ענפי המחשבה והמעשה, והן משמשות אף בכותרות ספרים ומאמרים, וועד הלשון והאקדמיה נתנו להן חסות במילונייהם. יתר על כן: פעמים אין אלה עוד מלים בידלאומיות סתם, אלא מלים עבריות הן, על פי צורתן אין להן רע בלשונות הלועזיות. מלים כמו אוניברסיטה, פקולטה, בוטאני, שוביניזם, פורמליות וכדומה הן מלים עבריות על-פי צורתן בדיוק כמו סומפונייה שבמקרא, אוכלוסים, לסמים, טופס, דפוס, שבלשון חז"ל. תעתיק ללשון העברית שבימינו אינו רשאי להתעלם מטצאיות זו ולהתבסס על אוצר המלים של לשון המקרא בלבד. והתעתיק המדויק יותר, כפי שהציעתו הוועדה, אינו מתחשב בגורם זה, על-כילפנים לא במידה הראויה. הא' טוֹרִיִּינִי: אין ספק שמלים כגון "אוניברסיטה", "מוסיקה" הפכו להיות מלים עבריות. אולם על שאלה זו, על שאלת המלים הזרות שנכנסו לעברית, עוד נשוב ונדון. עכשיו מדברים אנו על תעתיק של המלים, שאנו יודעים כיצד לכתוב אותן בעברית. על השאלה, מתי משמש התעתיק הפשוט ומתי המדויק יותר, יש להשיב: בכל

להבחין גם בכתב הלאטיני בין זוגות מלים כגון שמיכה – סמיכה, שר – סר, השכיל – המכיל.

ישמש אותו הסימן להבחנה שמשמש בתעתיק המדעי: ש – š, ס – s.

5. מן האותיות לתנועות, לניקוד: הוועדה ויתרה בדין על סימון אורכן של התנועות. סימון האורך עשוי להביא אותנו לסבך של שאלות, שרק בלשן מנוסה יכול להתירן. ולא כל מי שנדרש להשתמש בתעתיק זה הוא בלשן מנוסה. אין צורך לדקדק בכך יותר משהניקוד העברי מדקדק, אולם הוועדה ראתה לציין את קוצרן המיוחד של התנועות, את השווא והחטפים למיניהם. איני סובר, שיש הכרח בדקדוק זה, יש בו משום "לפני עור לא תתן טכשול". הכתיב הרגיל שלנו הוא בלא ניקוד. מסופק אני, אם רושמי הקאטאלוגים יוכלו לעמוד בתביעה – לציין בכתב הלאטיני את החטפים, מסתבר שרבים מהם אינם יודעים לסמנם בכתב העברי, ואין זה אסון כללי. אני מציע אפוא לוותר על הסימון המיוחד של השווא והחטפים, ולסמן ב־a את החטף־פתח, ב־e את השווא הנע והחטף־סגול, ב־i את החטף־קמץ, וע"י כך תקוים הצעת הוועדה לוותר על סימון הכמות בעקיבות.

ובענין התנועות יש לי עוד הצעת תיקון אחת:

6. הוועדה ויתרה בדין על ההבחנה בין פתח לקמץ, ולא ויתרה, בדין, על ההבחנה בין צירי לסגול, שהכול מבהינים בהם במבטא בתנאים מסוימים. למשל אין איש אומר אֵלת במקום אֵילת ועוד, אלא שסימון הסגול ע"י æ או ä אינו נראה לי מתאים. סופר ששמו אליעזר או מלת אליעזר הכלולה בשם של ספר יירשמו בקאטאלוג Æli'æ zæi או

Āli 'āzār, בן אשר – Bæn Ašer או Bān-Ašer. כלום אין זה מתמיה קצת? אבל את עיקר הקושי רואה אני בכך: שבמלים רבות השאולות מלשונות לעז כגון: טכניקה, מכניקה, אוניברסיטה ועוד ייכתב æ! אל נא נשכח: במלים מסוג זה כמעט שאין אנו משתמשים בצירי! כלום אין דיינו שנוכרח לרשום בקאטאלוג של האקדמיה או אפילו בשער של ספר מילון של מונחי Tekniqa ונוסיף עוד æ.

אני מציע שנהזור להצעת הראשונה של הוועדה לסגול e, וצירי é.

אני מסכם ואומר:

רואה אני הכרח לתקן את הצעת הוועדה בפרטים אלו; ומבקש אני להביא את הצעתי להצבעה:

1. בי"ת רפה – v.

2. פ"א רפה – f.

3. להוסיף הבחנה בין סמ"ך לסמ"ן, לפחות כרשום, s – š.

4. להבחין בין הצירי לסגול e – é.

5. לוותר על סימון הקוצר בשווא ובחטפים.

ע"י כך אנו מקרבים במידה ניכרת את שתי שיטות התעתיק, שאנו עומדים להציען לציבור, ואילו דמסתפינא, הייתי מציע 3 שינויים נוספים, שאני רואה אותם כרצויים כדי לקרב עוד יותר את שתי שיטות התעתיק ולהעמיד את ההפרש ביניהן על מינימום, אלא שהצעתי מתייבת רביזיה בהחלטת המליאה לגבי הצד"י, ואיני יודע אם אני רשאי להשמיע את הצעתי זו.

הא' טוררסיני: מתוך דבריו של הא' בן־חיים אני מסיק, שהוא מעיר על הקושי שהתעתיק שלנו משמש לא רק מלים עבריות ביסודן אלא גם מלים שיסודן מבחוץ. הקושי הוא קושי, שאין להכחיש את קיומו במציאות.

לא זו בלבד, שהאותיות העבריות לא התפתחו עם השתנות ההגייה, אלא שלמלים הנהגות בבי"ת רפה ולמלים הנהגות בבי"ת דגושה ניתנת צורה אחת בכתב. הא' בן־חיים

בהצעתו מציע פשרה בין התעתיק הפשוט שקיבלנו לבין תעתיק מדויק יותר המוצע. תעתיק מדויק זה, לדעתי, כוחו יפה לגבי העבר, ולא לגבי הלשון החדשה. מלים כגון "פונקציה" נעתיק ב-f, מכיוון שאנו יודעים, שהן מלים זרות. אמנם דבר זה יש בו קושי, כיוון שיבוא זמן, שלא ידעו היכן הצורה העברית היא הקובעת, והיכן הלועזית. מראש הייתה דעתנו, שהתעתיק "המדויק יותר" אינו מהייב ממש, אלא הוא רק דרך להבעה יותר מדויקת.

הקשיים שהצביע עליהם הא' בן־חיים הם קשיים של ממש. אך עליידי הצעתו אנו באים להפריד את הקשר האימולוגי בין צורתה הנפרדת של המלה ובין צורתה אחר אותיות השימוש.

הא' פולוצקי: אין שיטת תעתיק בעולם, שהשימוש העיקרי בה לא יביא במקרים מסוימים לכתיבים שיראו מזורים פחות או יותר. המציאותיות שהא' בן־חיים שואף אליה נראית סתומה במקצת. אני מתכוון למה שהזכיר הא' טור־סיני — הקשר האימולוגי. אין זה מציאותי, שנעתיק, למשל, את המלה "פיוט" באות ק, ואת המלה "לְפִיּוֹט" באות f. כדי למנוע זרויות כאלה הייבים ללכת לפי הצעת הוועדה.

הא' בן־נון: הסתירה נובעת מתוך עצם היותה פשרה. תחילה השבתי, שזו הצעה לתעתיק מדעי — ולא "מדויק יותר" — כגון לספרי מחקר ודקדוק. מתוך הדיון מתברר, שאין הכוונה לתעתיק מדעי. אין אני סבור, שלצרכים אלה יש הכרח בשיטת תעתיק שונה כל כך מן השיטה המעשית הפשוטה, ואם אנו מתכוונים לפשרה, הריני נוטה להצעות הא' בן־חיים, ששיטה זו תהיה בנויה על השיטה הפשוטה יותר. מן הרצוי שנחשוב, אם לא כדאי לעבד שיטת תעתיק מדעי במקום שיטת תעתיק של פשרה. הא' טור־סיני: שיטת תעתיק למדע ממש אינה בסמכותו של מוסד. החוקר רשאי ליצור לו דרך משלו. תפקידנו הוא להורות לציבור. אנו מתכוונים לפשרה שתהומה מוגבל. כוונתנו לקאטאלוגים, שבהם יועתק גם מה ששימש בלשוננו בכל הדורות, ולא רק מה שבלשוננו היום.

יש בהצעותיו של הא' בן־חיים כמה דברים, שנוכל להסכים להם מראשי. הצעתו להבחנה בין סגול לציירי — זוהי שיטה טובה יותר, העושה את התעתיק פשוט יותר. השאלה היא, אם לסמן את השווה עליידי סימן הקיצור מעל לאות e. לדעתי, סימן הקיצור אינו פוגם בפשטות התעתיק.

הא' בן־חיים: אמנם אין זה מטעה, אבל מכביד.

הא' טור־סיני: יש סוברים, שיש כאן תנועה ויש כאלה שאינם מניחים זאת. הייתי רוצה להגיע בעניין זה לידי פשרה. נצביע, אם לשמור על סימן הקיצור. שאר השאלות קשות יותר: אם הצד האימולוגי הוא הקובע לגבי תעתיק העיצורים ב"ת רפה ופ"א רפה, או הגייתם למעשה.

הא' ריבלין: פרופ' טור־סיני נגע בעניין השווא. בקשר לכך יש להעיר, שקיימים שלושה שוואים: הנה, הנע וגם החמף. מה דינו של החמף?

הא' טור־סיני: השאלה היא, אם להוסיף את סימן הקיצור.

הא' שירמן: אני חושב, שיש להתיר חופשי. בעניינים השנויים במחלוקת נציין את האפשרויות השונות.

הא' טור־סיני: ניתן לוועדה את הרשות להכריע בדבר זה. העיקר הוא התעתיק הפשוט. התעתיק לצורכי מדע הוא עניין לאנשי מדע העוסקים בו.

הא' בן־חיים: בשעת ההכרעה יש לזכור, שאין ביכולתנו לתת תעתיק אחד, אלא יש צורך בשניים. עלינו לזכור, שמה שאנו כותבים, בזה אנו מחייבים. איני מתנגד

לתעתיק של הוועדה. מה שהבאתי הן הצעות תיקון, שהתעתיק לא ייראה מגוחך. או שאנו מתחשבים בהיסטוריה שלנו, או שאנו יוצאים מנקודת ראות של השפה כיום. אנו יוצרים סתירה בכך, שבקאטאלוג מוצע דבר אחד ואילו לשלמים מוצע דבר שני.

הא' טוֹר־סיני: ברוב הדברים באנו לידי מסקנה. יש שאלות הנובעות מתוך המצב המסובך, הואיל ולשונונו משמשת גם את העבר וגם את ההווה. כדאי שכל מי שעליו להכריע בעניין יחשוב על דוגמאות לפני ההכרעה.

הא' בְּךְ־חיים: הצעתי היא, שיש להביא את ההצעה בכתב לפני הוועדה.
הא' בְּךְ־נון: דברי הא' בְּךְ־חיים נראים לי. האקדמיה לא תוכל להציע דברים שהם בגדר רשות. הצעתי היא, שנעמיד לרשות המעתיקים את סימון האורך.

הא' טוֹר־סיני: ניסינו וראינו שאין דרך לכך.

הא' בְּךְ־נון: בדרך כלל יש להכריע ככל האפשר לצד ההתקרבות לתעתיק הפשוט. לא נראה לי, שבשיטה אחת תסומן החי'ת הַ, ובשיטה אחרת הַי. יש לאחד בדברים כאלה את שתי השיטות. מוטב להשתמש בקו במקום הנקודה ככל שלושת המקרים (ה, ט, צ). אם תחליט שהוועדה על סימון האותיות הרפות בקווים, תתקבל ההצעה, שהקו לסימון הרפה יבוא תמיד מעל האות.

הא' טוֹר־סיני: התחשבנו בכל הנקודות האלה. הבעיות כאן הן טכניות ומעשיות.

הא' בְּךְ־נון: אולי נכון יהיה לסמן את האותיות הרפות בה"א זעירה ותלויה. זה עשוי לפתור את הבעיה של "פיוטי" (piyyute), ו"לפיוטי" (lep^hiyute). דבר זה יתקבל על דעת הקורא.

הא' אִיר־זא: הקושי העיקרי שנתקלים בו הוא הקושי בכתיבת סימנים אלה במסונת־כתיבה.

הא' ייבין: כדאי לברר, כיצד נפתרו הפרובלימות במקומות אחרים. יש לברר אם יש כתיב מסורתי בעניין זה.

הא' הַלְקִין: מכיוון שהציע הא' בְּךְ־חיים הבחנה בין צירי לסגול, ראוי לעיין בסימון האריכות, שכדאי לשמור עליהם בקאטאלוגים לפחות בין הירק קטן לחירק גדול ובין קבוץ לשורק.

הא' טוֹר־סיני: רוב חברי הוועדה חשבו מראש, שיש צורך לסמן את האורך, אך ראינו שאין דרך יעילה לכך. יש מיני אורך שונים, ולכן לא יכולנו להציע כזאת לציבור. הוויכוח הוכיח לי, שאין זה בכוח המליאה להכריע בשאלה, שהיא מסובכת, ויש בה פרטים רבים. מאידך, ההכרעה צריכה לבוא בפשרה בדרכים, שאמנם לא יספקו את כל הדרישות. מי שיש לו להביע דעה יכתוב אל המזכירות. הוועדה תשוב ותדון ותכריע בזה, והמסקנות תובאנה לפני המליאה.

בהצבעה הוסכם ליפות את כוח הוועדה להכריע בכללי התעתיק לצרכים מדויקים.